

Отримано: 29 березня 2024 року

Прорецензовано: 6 квітня 2024 року

Прийнято до друку: 12 квітня 2024 року

e-mail: yuliahryhorchuk@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9359-1334>

Researcher ID: HNR-3749-2023

DOI: 10.25264/2519-2558-2024-22(90)-105-109

Григорчук Ю. М. Топос дому в інтерпретації Григорія Сковороди. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2024. Вип. 22(90). С. 105–109.

УДК: 821.161.2Сковорода

Григорчук Юлія Миколаївна,кандидат філологічних наук, молодший науковий співробітник,
Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України**ТОПОС ДОМУ В ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ**

Стаття присвячена аналізу інтерпретації топосу дому у творах Григорія Сковороди. Об'єктом дослідження є трактати, поезії і листи письменника. Наголошено, що дім у розумінні філософа – це полісемантичне поняття, що поєднує реальну та ідеальну складові.

Висвітлено реалістичну візію топосу дому, репрезентовану в епістолярії автора. Виокремлено знакові домінанти, які її формують. Зазначено, що у творах Г. Сковороди немає описів інтер'єру приміщень, адже дім для митця – це не конкретний географічний локус, а універсальне поняття, яке втілює культурно-філософську та духовно-аксіологічну семантику. Проаналізовано, що в текстах письменника просторову візію дому репрезентують п'ять основних складових: мала оселя (келія), Біблія, самота, спокій, природа.

Наголошено, що в художніх творах автора дім – це передусім ідеальне поняття, образ-символ, що служить для реалізації світоглядних ідей, передусім ідеї самопізнання. Для Г. Сковороди дім – це сама людина, її душа, серце. У цьому розумінні топос дому корелює з топосом храму. Дім – це також сад (простір миру і гармонії), а це Біблія (основа ціннісного світу). Для окреслення символічної семантики топосу дому письменник часто вживає біблійні алюзії, однак творчо їх інтерпретує.

Підсумовано, що дім в розумінні Г. Сковороди – це не лише оселя, а широкі поняття, що поєднує реальну та ідеальну складові, просторовий образ та його символічні конотації.

Ключові слова: топос дому, Григорій Сковорода, текст, контекст, інтерпретація, образ, символ.

Yuliia Hryhorchuk,PhD in Philology, Junior Research Fellow,
Shevchenko Institute of Literature of the NAS of Ukraine**TOPOS OF THE HOUSE IN THE INTERPRETATION OF HRYHORII SKOVORODA**

The article is devoted to the analysis of the interpretation of the topos of the house in the works of Hryhorii Skovoroda. The object of the study is the writer's treatises, poems, and letters. It is emphasized that the house in the philosopher's understanding is a polysemantic concept that combines real and ideal components.

The realistic vision of the topos of the house, represented in the author's epistolary, is highlighted. The iconic dominants that form it are singled out. It is noted that in the works of H. Skovoroda there are no descriptions of the interior of the premises because, for the artist, a home is not a specific geographical locus, but a universal concept that embodies cultural-philosophical and spiritual-axiological semantics. It was analyzed that in the writer's texts, the spatial vision of the house is represented by five main components: a small house (cell), the Bible, solitude, peace, and nature.

It is emphasized that in the author's works of art, home is primarily an ideal concept, an image-symbol that serves to implement worldview ideas, primarily the idea of self-knowledge. For H. Skovoroda, home is the person himself, his soul, heart. In this sense, the topos of the house correlates with the topos of the temple. A home is also a garden (a space of peace and harmony), and a Bible (the basis of a world of values). To outline the symbolic semantics of the topos of the house, the writer often uses biblical allusions, but creatively interprets them.

It is summarized that a home in the understanding of H. Skovoroda is not only a dwelling but a broad concept that combines real and ideal components, a spatial image, and its symbolic connotations.

Keywords: the topos of the house, Hryhorii Skovoroda, text, context, interpretation, image, symbol.

Постановка проблеми. Мандрівник, неспійманий світом, життя якого було дорогою, а дорога – життям... Філософ ніколи не мав власного будинку, однак дім як топос і архетипний образ незмінно присутній у його творах. За С. Кримським, дім – це екзистенційна “ніша людини в Універсумі” (Кримський 2008: 292), індивідуальний простір самоздійснення особистості, осереддя її аксіологічного й духовного світу. Це також один з фундаментальних архетипів культури, у смислового полі якого – концепти етногенетичної пам'яті, роду, національної мови, традицій, історії. У цьому сенсі дім символізує “святе докільля буття людини” (Кримський 2008: 291), середовище, в якому особа вповні реалізує себе.

За словами М. Єліаде: “Для релігійної людини простір не є однорідним... існує священний простір, він “могутній”, значущий, і існують інші простори, не святі, позбавлені структури, стійкості, одне слово, аморфні” (Єліаде, 2001: 12). Саме таким священним простором у творах Г. Сковороди є дім з усім багатоманіттям його символічних варіацій: дім серця, дім людської душі, дім Біблії та ін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загалом, онтологія простору художніх текстів Г. Сковороди уже ставала предметом наукових студій. Об'єктами аналізу були топоси саду й полум'я (Д. Лук'яненко, І. Ісіченко), сакральний простір і натуропростір поезій (І. Ісіченко; Г. Токмань), іділія і пов'язані з нею локуси (М. Суліма), сакральні географічні топоси античності й біблійні географічні назви (Т. Шевчук, В. Суліма), символіка саду, дороги, гір (Л. Ушкалов, П. Білоус, Г. Нога).

На сьогодні існує чимало праць, присвячених категорії художнього простору. Це монографії відомих науковців: С. Аверінцева, М. Бахтіна, Г. Башляра, Ю. Лотмана, В. Топорова. Дедалі більшої вагомості набувають також дослідження окремих топосів (міста, лабіринту, гори, дому, дороги тощо). З-поміж актуальних напрямків студій у цій царині в сучасному літературознавстві вирізняються дослідження топосу дому, які актуалізують семантику національної пам'яті, історії, культури. Важливе значення в цьому контексті мають розвідки, які розкривають інтерпретацію топосу дому у творчості українських письменників, – це статті М. Гірняк, А. Демченко, М. Замбжицької, С. Кочерги, О. Турган та ін.

Викремлення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Все ж, незважаючи на достатнє фахове осмислення художнього простору літературних творів і чималу кількість праць, які репрезентують аспекти аналізу топографії текстів Г. Сковороди, досі немає окремого наукового дослідження, що висвітлювало б рецепцію у творах українського мислителя власне топосу дому. Водночас саме дім як просторовий образ і прасимвол культури є одним із важливих модусів формування авторської художньої візії дійсності, важливої для розуміння філософського світогляду письменника. Усе це й визначає **актуальність** розвідки.

Тож, **мета** статті – дослідити специфіку інтерпретації топосу дому у творах Г. Сковороди.

Реалізація мети передбачає виконання таких **завдань**: проаналізувати семантичне наповнення просторового образу “дому” у текстах філософа; окреслити матеріально-предметні характеристики топосу дому як реального локусу, відображені в епістолярії мислителя; висвітлити специфіку символічного трактування дому в художніх творах Г. Сковороди; простежити біблійне підґрунтя образу дому та своєрідність його авторської інтерпретації.

Виклад основного матеріалу. За І. Кантом, простір – це категорія, змістонаповнення якої формує людський досвід споглядання і сприйняття довколишнього світу. Тому лише з перспективи людини можна вести мову про простір. Водночас, поняття простору поєднує в собі два вагомні аспекти – реальність і “трансцендентальну ідеальність” (Кант 1994: 66–69). Подібна філософська дефініція притаманна і топосу дому. Як зазначає С. Кримський, дім – це унікальне поняття, що репрезентує ментальне місце вкоріненості людської екзистенції та втілює “вітальну мережу переплетення матеріального та ідеального” (Кримський 2008: 291). Саме в контексті цієї сув’язі матеріально-предметного і трансцендентно-ідеального й доцільно розглядати сквородинівську інтерпретацію топосу дому.

Важливо, що дім для Г. Сковороди – це радше не конкретний фізичний простір, а ідеальне поняття з усією поліфонією смислів і символічних конотацій. Але перш ніж перейти до їхнього розшифрування, варто бодай частково окреслити **реалістичний** образ сквородинівського дому.

Топос дому: матеріально-предметна конкретизація

Загалом, тексти мислителя не фіксують інтер’єрного опису приміщень, у яких бував автор. Однак дещо, все ж, можна відчитати з листів. Передусім – це географічні локуси, назви місцевостей, у яких зупинявся філософ під час подорожей. Із них можна укласти своєрідну контурну карту його шляху чи, радше, місць зупинок, які сукупно творять образ “мандрівного дому”. Передусім це топоніми Харківщини, Черкащини, Київщини – назви міст: Харків, Переяслав, Ізюм; сіл: Маначинівка, Каврай, Гусинка, Іванівка (нині – Сковородинівка), Великий Бурлук, Бабаї, Липці; місцевостей: Куп’янські степи, Гусинський ліс, Маначинівська, Гусинська пустині. Загалом, понад 25 років життя Г. Сковорода провів у мандрах Батьківщиною, зупиняючись то у друзів, то в монастирських обителях, то на лоні природи. “Серед улюблених місць духовного перепочинку слобожанського мудреця були й Озерянський монастир у Куряжі, і Сіннянський Покровський монастир, і київська Китаєва пустинь...” (Ісіченко 2013: 55). Усі ці топоніми, в підсумку, втілюють своєрідний просторовий образ сквородинівського дому, опредметнений у чіткій системі географічних координат.

Значно менше інформаційних деталей, які б сприяли візуальній конкретизації топосу дому. Письменник ніде не наводить інтер’єрного опису батьківської оселі в Чорнухах на Полтавщині. Втім, певні штрихи і цього образу можна “реставрувати” з епістолярію. Зокрема, в листі до улюбленого учня М. Ковалинського від 26 вересня 1790 р., написаному з с. Іванівка на Харківщині, мислитель з вдячністю згадує ці краї, порівнюючи їх із Лубенщиною, місцем свого народження. Тут, у Іванівці, – пише автор, – маю “моему Монашеству полное Упокоение, лучше Бурлука. Земелька Его есть Нагорная. Лѣсами, Садами, Холмами, Источниками расщепрена. На таком Мѣстѣ я родился возлѣ Лубень” (Сковорода 2011: 1185). Подальша оповідь, утім, не переходить в опис батьківського дому, а уривається лаконічною ремаркою: “Но Ничто мнѣ не нужно, как покойна Келія, да наслаждаюся моею Невѣстою Оною...” – Біблією (Сковорода 2011: 1185). Саме ця “спокійна келія” серед пагорбів, лісів, садів і джерел у товаристві єдиної Біблії і є для Г. Сковороди найавтентичнішим образом дому, узагальненим і водночас конкретизованим у п’яти суттєвих деталях: келія, Біблія, самота, спокій, природа.

Цікаво, що всі ці складові ідеалізованого топосу дому повною мірою відтворені в поезії “O delicati blanda...” (“О ніжна, мила...”), перекладеній філософом для навчальних вправ із риторики:

ω селянській милій, любій мой покою!

Всяких печалей лишенній.

ω источников шум, журчащих водою!

ω лѣс темній прохлажденній!..

ω на луках зелень красна!

ω самота Мати ради дум небесних,

ω сумна тихость ужасна...

ω бібліотеко ты моя избранна!

ω не многим книги чтомы!

ω каморка, толко что одному вмѣстна!..

Коль ишу одних вас, коль дух мой палает... (Сковорода 2011: 132).

Найімовірніше, Г. Сковорода свідомо обрав для перекладу даний твір, адже латинська ода М.-А. Мюре на диво точно відображала глибинні інтенції самого мислителя, зокрема основні аспекти його візії дому. Це прикметно засвідчує порівняння обидвох текстів: листа і оди. Незважаючи на те, що переклад твору М.-А. Мюре датується 1750 р., а лист до М. Ковалинського – 1790 р., ключові концепти топосу дому у них – незмінні. Це, зокрема:

- 1) спокій (у листі – “полное Упокоєніє” (Сковорода 2011: 1185), в поезії – “селянській покой”, “милий, любий” (Сковорода 2011: 132));
- 2) природа (у листі – “Земелька... Лѣсами, Садами, Холмами, Источниками распещренна” (Сковорода 2011: 1185), в поезії – “источников шум... лѣс темній прохладенній... на луках зелень красна” (Сковорода 2011: 132));
- 3) самота (у листі – “Монашество” (Сковорода 2011: 1185), в поезії – “самота Мати ради дум небесних” (Сковорода 2011: 132));
- 4) келія (у листі – “спокойна Келія” (Сковорода 2011: 1185), в поезії – “каморка, толкѣ что одному вмѣстна” (Сковорода 2011: 132));
- 5) Біблія (у листі – “Невѣста Она... Едина Голубице моя! Бібліє” (Сковорода 2011: 1185), в поезії – “бібліотека... избранныя” і “не многим книги чтомы” (Сковорода 2011: 132)).

Загалом, образ “маленького тихого й скромного будиночка можна віднести чи не до найулюбленіших образів Г. Сковороди” (Сулима 2015: 87). “Домик малый” (Сковорода 2011: 75) згадується у 24-й пісні “Саду Божественних пѣсней”, “маленькій с Садам домик” (Сковорода 2011: 296) – у трактаті “Книга Асхань”, “убогий домик... невинный и спокойный, и безпечный” (Сковорода 2011: 927) – у притчі “Убогий Жайворонок”. Воднораз у творах немає описів, які б відтворювали побутову обстановку цієї “непоказної, але затишної оселі” (Сулима 2015: 87). Тільки окремі алюзії цього топосу можна відчитати з листів. Передусім, це згадки речей, важливих для автора, – рукописів творів (Сковорода 2011: 1185, 1237, 1240), музичних інструментів: флейта, скрипка (Сковорода 2011: 1242, 1281); елементів гардеробу: окуляри, тублук, шубка (Сковорода 2011: 1242, 1281, 1290); предметів гастрономії: сир, вино, інжир, цитрини, сік (Сковорода 2011: 1166, 1283, 1237), як-от у листі до Я. Правицького: “Пришли, Друже, Лимончиков Пару, да прохладится Болѣзнь моя. Или Соку Черно-Смородиннаго. Или Журавлично-Ягоднаго, или Каковаго-либо. Для Чаю” (Сковорода 2011: 1237). Більш детальних вказівок, зокрема тих, які б характеризували зовнішній вигляд, інтер’єр приміщень, де перебував філософ, у творах годі відшукати, адже дім для Г. Сковороди – “це не чотири стіни і не дах... але простір цінностей, в якому індивід формує власну людяність” (Zambrzycka 2017: 236).

Оригінальною з цього погляду видається зафіксована в епістолярії назва, якою Г. Сковорода іменував власне помешкання при Харківському колегіумі. Для його окреслення мислитель неодноразово вживав слово “музей”, “мій музей”: до “свого музею” запрошував друзів (“Учора я зустрів нашого Миколу, і ми зайшли до мого музею” (Сковорода 2011: 1152)), “до музею” повертався після занять (“Задавши учням вправу, я рушив до музею” (Сковорода 2011: 1099)), у цьому місці знаходив спокійну гавань для роздумів (“Повернувшись до свого музею..., я почав думати про те, як сповнене злигоднями життя смертних” (Сковорода 2011: 1159)), ба навіть один із листів до М. Ковалинського адресував просто-таки “з музею” (Сковорода 2011: 1091). Цікаво, що “музей” в розумінні автора – це не науково-дослідний чи культурно-освітній заклад у традиційному розумінні слова, а символічне поняття, властиво, – “дім муз”, дім творчості, царина уяви, де письменник “зустрічається зі своїми Музами” (Сковорода 2011: 1067). Джерела цієї оригінальної назви, вочевидь, сягають книги Діогена Лаертця, де йдеться про те, що додом, або ж храмом творчості, дослівно “святилищем Муз” називали перехід при будинку Піфагора в Метапонті, куди приходило чимало людей, щоб послухати філософа” (Сковорода 2011: 1202). На основі цього можна зробити висновок, що й власне житло при Харківському колегіумі Г. Сковорода, взираючи на Піфагора, жартівливо називав “домом муз”, або ж “музеем”, що, в свою чергу, свідчило про бароково-філософське, символічне трактування топосу дому. Це прикметно ілюструють художні твори письменника.

Топос дому: біблійно-філософська інтерпретація

Особливого значення у текстах Г. Сковороди набуває не конкретний, реалістичний, а *ідеальний* образ дому, його символічно-філософська візія. Глибину семантичного наповнення цього поняття найкраще розкривають лексеми, вжиті у творах для його окреслення, а саме: “дом”, “жилище”, “яскиня”, “храмина”, “храм”, а ще “горница”, “обитель”, “пристанище”, “прибѣжище” (Сковорода 2011: 55, 162, 66, 263, 73, 794, 874). Мислитель говорить про “душевний дом” (Сковорода 2011: 55), “домик малый” (Сковорода 2011: 75), “тихое Пристанище” (Сковорода 2011: 874), “жилище духа Святаго” (Сковорода 2011: 593), “Обитель Божію” (Сковорода 2011: 794), “Земную нашу Храмину” (Сковорода 2011: 263), що є тінню храмини небесної (Сковорода 2011: 308). Усі ці образи втілюють символічне трактування топосу дому, світоглядною основою якого є Біблія.

Відомо, що Г. Сковорода часто звертається до цієї книги, неодноразово цитує її, однак біблійні алюзії у творах митця не є самоціллю, а радше – конструктивним матеріалом для розбудови його особистої філософської концепції, зокрема для інтерпретації власної візії дому. Так, уже в 22-й пісні “Саду Божественних пѣсней” ліричний герой Г. Сковороди, звертаючись до уявного слухача, риторично запитує: “На коих вещах основал ты дом?” (Сковорода 2011: 73), – і в руслі євангельської притчі про дім на скелі і дім на піску (Біблія 2018, Мт. 7: 24–27) резюмує: “Естли камень, то дом соблюдет. / Естли ж на пѣскѣ... вихр разметет” (Сковорода 2011: 73). Дім у цьому контексті уособлює не конкретний просторовий локус (оселю), а символічний світ духовних вартостей, найміцнішим фундаментом якого, за мислителем, є Біблія й Божі заповіді.

Риторичним запитанням розпочинається діалог про дім і в трактаті “Наркісс”. Друг (прототип автора), спонукаючи співбесідника до роздумів, запитує: “Если бы ты в Строении коего-то Дома ПЛАН узнал и Силу Стѣн его, довольно ли то к Познанію совершенному онаго Дома?..” (Сковорода 2011: 243), на що той дає відповідь: “Не думаю. Надобно, кажется, еще знать и то, для которых Совѣтов или Дѣл тот Дом построен” (Сковорода 2011: 243). Трохи далі в тексті філософ розшифровує наведену символіку: стіни дому – це тіло людини, її зовнішність, а серце й думки особи – ось основа дому, власне вони визначають “призначення” (сутність) самого помешкання, те, “Разбойническое ли Жилище? или Ангелское Селеніє?” (Сковорода 2011: 243). Розвиваючи центральну ідею самопізнання, Г. Сковорода вибудовує в трактаті наскрізну паралель дому-серця, нанизуючи на неї образ за образом: “пізнати себе” = “пізнати своє серце” = “повернутися у свій дім”. Для підкріплення цієї тези він знову ж апелює до Біблії, зокрема згадує історію про зцілення Ісусом біснуватого (Біблія 2018, Лк. 8:26–39), однак інтерпретує її цілком творчо, в руслі утвердження власної світоглядної теорії: “Человѣк Божій Ісус, свободивши от Легеона Бѣсов Мужа Гадаринскія Земли, говорит ему наконец: «Возвратися в дом твой»... А что ж есть дом наш, если не тот, о коем Павел говорит: «Вы есте храм Бога жива»? И кто может живущаго внутрь нас узнать,... не

узнав себе?” (Сковорода 2011: 306-307). За Г. Сковородою, заклик повернутися в дім означає повернутися до себе самого, справжнього, втілює неустанный процес самопізнання і богопошуку в глибинах власного серця. Дім постає тут своєрідним “антропоморфним кодом” (В. Топоров) особистості, а його пошуки трансформуються в пошуки особою себе, своєї істинної сутності.

Прикметно, що дім для Г. Сковороди – це насамперед людина, її душа, серце. “А ты развѣ не дом?..” (Сковорода 2011: 310), – запитує мислитель і зітхає: “Ах! Коль мы самых себе не узнали! Забыв нерукотворенный дом наш... и Главу его, душу нашу” (Сковорода 2011: 525). У цьому значенні топос дому набуває сакральної конотації й асоціативно корелює з топосом храму, святині. Кожна особа, на думку філософа, є водночас і храмом, і домом Божим, а ще – живим камінням, із якого “Живый Божій Дом составляется” (Сковорода 2011: 216). В основі цього паралелізму – знову ж біблійне тло, а саме – слова апостола Петра, скеровані до учнів, де християн названо “живим камінням” для будови “духовного дому”, Церкви (Біблія 2018, 1 Пт. 2:5). Образ дому-храму святий, відмежований від світу та його суєти, піднесений, “горній”. У Г. Сковороди цей сакральний топос послідовно втілюють символічні образи яскині (Сковорода 2011: 64), вифлеємської печери (Сковорода 2011: 258), чернечої келії (Сковорода 2011: 1185), дому на камені / скелі (Сковорода 2011: 73). Важливо, що простір у цьому значенні втрачає свої сталі межі, набуваючи здатності звужуватися до рівня серця і розширюватися до обширу неба: мала келія (яскиня) для ліричного героя 14-ї пісні стає небом, так само, як небом стає і чисте серце, і тісна печера, в якій Діва народжує Божого Сина (Сковорода 2011: 258). В алегоричному контексті творів наведені топоси втілюють образ “впорядкованого” Універсуму, що “огорожений від безмежних просторів хаосу” (Аверинцев 1997: 153), і протиставляються поняттям, які означають минущу стихію світу – образами моря, хвиль, піску (Сковорода 2011: 874). Так опредметнюється барокова антитеза вічного і тлінного, сакрального і мирського, дому й “антидому”.

Іншим символічним відповідником ідеалізованого топосу житла у текстах Г. Сковороди є дім-сад. Це і біблійний сад-едем – райська домівка першої людини, і бароковий сад-вертоград, що втілює первісну гармонію світу, це і сад знання – дім Божої Премудрості, і сад душі – оселя Божого Духа. Як образ ідилічного світу сад у поезіях автора відповідає основним атрибутам концепту дому – затишку, миру, гармонії. У збірці “Сад божественних пісень” це прикметно ілюструють 3, 12 й 13 пісні, художнім тлом яких є рідні для Г. Сковороди терени української природи – сади, діброва, поля, – що, в підсумку, символізують домівку душі ліричного героя.

Цікаво, що домом для філософа є не лише світ природи, чисте серце і євангельська система цінностей, а й такі поняття, як щастя, премудрість, мир (Сковорода 2011: 71, 258, 525), а навіть сама Книга книг, Біблія. У творах її названо “царській лікарський будинок”, “аптека... для уврачевання душевного мира” (Сковорода 2011: 521, 571), “гостинниця” для пілігримів життя (Сковорода 2011: 593), укритий будиночок з безцінним скарбом. “Біблія, – пише автор, – похожа на нехитрий домок, оставленный богатым отцом... в наследіе сыну”, який тільки з часом здогадується, що “сей домок есть громада безцѣннаго сокровища” (Сковорода 2011: 595). В алегоричному сенсі тут ідеться про систему євангельських вартостей та істинний шлях богопізнання, які в розумінні мислителя постають не чим іншим, як процесом неустанного духовного смислопошуку, самобудівництва й повернення до дому власного серця.

Висновки і перспективи майбутніх досліджень. Тож, дім у творах Г. Сковороди – це передусім ідеальний топос і універсальне поняття, що означає саму людину, світ її цінностей і те онтологічне середовище, в яке вона вписана. Художнім втіленням цього топосу є варіативні образи дому-серця, дому-храму та дому-саду з притаманними їм концептами миру, святості, гармонії, – загалом, олюдненого світу цінностей. Дім у цьому сенсі постає формою просторового зображення непросторових категорій, тим осердям духовності, що дає людині змогу вповні реалізувати всю глибину своєї людськості. Саме тому у творах філософа немає виразних матеріальних маркерів топосу дому. Навіть відтворений на основі епістолярію образ малої затишної оселі з її географічною конкретизацією і скупими предметними характеристиками, дає змогу стверджувати, що дім для філософа – це радше не реальний топос, а ідеальний простір, царина духу.

Мандрівник за стилем життя і філософ за покликанням, Г. Сковорода, усе ж, невпинно відчував магнетизм рідного дому, свідомо чи позасвідомо шукаючи на географічній карті того тихого місця, яке було б земною гаванню небесного миру. В “Убогому Жайворонку” таким краєм названа Україна – земля, де знаходить останній прихисток богиня справедливості Астрая (Сковорода 2011: 929). На мапі України таким оазисом для філософа була Слобожанщина, а на її теренах – мала затишна оселя в Пан-Іванівці з її неодмінними атрибутами, – самотою, тишею і природою, – що так нагадували письменнику рідні краї поблизу Лубен на Полтавщині.

У підсумку, усі ці топоси, реальні й ідеальні, формують авторську візію дому – глибоку, символічну і поліфонічну.

Перспективним напрямком майбутніх досліджень топографії літературних творів Г. Сковороди міг би стати аналіз художньої рецепції топосів дороги, поля і храму.

Література:

1. Аверинцев С. Поэтика ранневизантийской литературы. Москва : Сода, 1997. 343 с.
2. Біблія. Святе Письмо Старого та Нового Завіту / пер. о. І. Хоменка. Львів : Свічадо, 2018. 1475 с. (1125 с. + 350 с.).
3. Еліаде М. Священне і мирське. Міфи, сновидіння і містерії. Мефістофель і андрогін / пер. Г. Кьоран, В. Сахна. Київ : Основи, 2001. 592 с.
4. Ісиченко І. Сакральний простір “Саду божественних пісень” Григорія Сковороди. *Слово і Час*. 2013. № 1. С. 52–63.
5. Кант І. Сочинения: в 8 т. Москва : ЧОРО, 1994. Т. 3. 741 с.
6. Кримський С. Б. Під сигнатурою Софії. Київ : КМ Академія, 2008. 367 с.
7. Сковорода Г. Повна академічна збірка творів / за ред. Л. Ушкалова. Харків–Едмонтон–Торонто : Майдан, 2011. 1400 с.
8. Сулима М. Іділія в творчості Григорія Сковороди. *Переяславські Сковородинівські студії : філологія, філософія, педагогіка*. 2015. Вип. 3. С. 85–88.
9. Zambrycka M. Topos domu w powieściach Walerija Szewczuka: “Дім на горі”, “Привид мертвого дому”. *Białorusienistyka Białostocka*. 2017. Т. 9. S. 229–242.

References:

1. Averyntsev, S. (1997). *Poetyka rannevyzantyskoi lyteratury* [The Poetics of early Byzantine literature]. Moskva: Coda. [in Russian].
2. Bibliia. (2018). *Sviatye Pysmo Staroho ta Novoho Zavitu* [The Holy Scripture of the Old and New Testament]. Lviv: Svichado. [in Ukrainian].
3. Eliade, M. (2001). *Sviashchenne i myrske. Mify, snovydinnia i misterii. Mefistofel i androhin* [The Sacred and the Profane. Myths, Dreams and Mysteries. Mephistopheles and Androgyne]. (Koran, H. & Sakhno, V., Trans). Kyiv: Osnovy. [in Ukrainian].
4. Isichenko I. (2013). Sakralnyi prostir "Sadu bozhestvennykh pisen" Hryhoriia Skovorody [The sacred space of "The Garden of Divine Songs" by Hryhorii Skovoroda]. *Slovo i Chas, 1*, 52–63. [in Ukrainian].
5. Kant I. (1994). *Sochyneniia* [The Works]: u 8 vol. (vol. 3). Moskva: ChORO. [in Russian].
6. Krymskyi, S. B. (2008). *Pod syhnaturoiu Sofii* [Under the Cipher of Sophia]. Kyiv: VD "KM Akademiia". [in Ukrainian].
7. Skovoroda, H. (2011). *Povna akademichna zbirka tvoriv* [A complete academic collection of works]. (L. Ushkalov, Ed.). Kharkiv–Edmonton–Toronto: Maidan. [in Ukrainian].
8. Sulyma, M. (2015). *Idyliia v tvorchosti Hryhoriia Skovorody* [An idyll in the works of Hryhorii Skovoroda]. *Pereiaslavski Skovorodynivski studii: filolohiia, filosofii, pedahohika*, 3, 85–88. [in Ukrainian].
9. Zambrzycka M. (2017). *Topos domu w powieściach Walerija Szewczuka: "Dim na hori", "Pryvyd mertvoho domu"* [Topos of the house in Valery Shevchuk's novels "The House on the Mountain", "The Ghost of the Dead House"]. *Bialorutenistyka Bialostocka*, 9, 229–242. [in Polish].